

Residensstaden Nyborg og barnekongen Hans

AF

ERLAND PORSMOSE

I *Historisk Tidsskrift* 120:2 (2020), s. 579-598 har Morten Fink-Jensen (herefter MFJ) en debatanmeldelse af „Reformation på dansk og norsk“ med bl.a. en omtale af min bog *Konge af Luthers Nåde. Reformationen og kampen om kongemagten* (2017). MFJ skriver, at „Bogen handler om Nyborg Slot og de konger, som i reformationsårene havde deres gang der“. Det er dog kun et mindre tema i bogen, der er et (måske for) ambitiøst forsøg på at forbinde den nordeuropæiske reformationsscene med den nationalt-dynastiske magtkamp i Danmark og de lokale aftryk i residensstaden Nyborg. Jeg skal vedgå, at en sådan tredelt fremstilling jævnlige fører til gentagelser, som MFJ flere gange påpeger.

I sin omtale har MFJ imidlertid valgt alene at lægge vægten på enkelte dele af Nyborg-temaet, nemlig udpegningen af 1) Nyborg som kongerigets residensstad i 1525 og 2) Valget af barnekongen Hans i 1533. Begge fænomener forbigås som oftest i historieskrivningen eller, som MFJ selv anfører: „I mange fremstillinger af reformationstidens historie, herunder en jeg selv for nylig har skrevet, kan man få det forsimplede indtryk, at hertug Christian var den eneste reelle kandidat til tronen efter Frederik 1“. Faktisk nævnes prins Hans overhovedet ikke i MFJ's bog om reformationen (i serien *100 Danmarkshistorier*), og hertug Christian var absolut ikke en reel kandidat til kongevalget i 1533. Rigsrådet havde endog i samme anledning forment ham adgang til kongeriget og herredagen!

Adelsoprøret mod Christian 2. i foråret 1523 fandt sted samtidigt med, at landet var involveret i krige med Sverige og Lübeck, og nu sluttede hertugdømmerne under kongens farbror, hertug Frederik, sig også til fjendelisten. Kong Christian flygtede med flåden og søgte hjælp i kejserriget, medens hertug Frederik overtog kongemagten som Frederik 1. Som lillebror til kong Hans blev Frederik allerede som barn sendt til hertugdømmerne for at blive opdraget til at varetage rollen som hertug af Slesvig-Holsten. Hovedresidensen her var så afgjort Gottorp Slot ved Slesvig. Med opnåelsen af den danske krone i 1523 forenedes hertugdømmer og kongerige atter i en personalunion, og det forekom rigsrådet magtpåliggende, at der også skulle udpeges

en hovedresidens i kongeriget. Det var dette spørgsmål, der blev taget op på herredagen i 1525, hvor valget så faldt på Nyborg.

Det middelalderlige rejsekongesystem var endnu langt fra afskaffet, men der er en klar tendens til, at vinteropholdene for konge, centraladministration og hof strækker sig over flere måneder eller hele vintre, hvorfor det gav mening at udpege en primær residens. Det er værd at bemærke, at man i 1525 øjensynlig ikke kendte til nogen etableret primær residensstad i riget, og at der heller ikke blev bragt andre emner på bordet end netop Nyborg.¹ Ud over byens centrale beliggenhed var Nyborg også fra 1200-tallet og ind i 1400-tallet det lovfæstede hjemsted for Danehoffet, det danske middelalderparlament, hvortil kom, at Frederik 1.s afdøde bror kong Hans og dronning Christine i en årrække havde brugt netop Nyborg Slot som primær residens. Rigsrådets egen motivering lyder:

Da mener Danmarks Riges Råd det nyttigt at være, at Hans Nåde holder sin Nådes hof og meste tilstedeværelse på Nyborg, thi det er midt i Riget og Hans Nådes fyrstedømme bedst beliggende. Og lade dertil sig føre fra alle landets kanter, hvad behov gøres. Sådanne har også mange fremfarne konger fordum gjort, som havde både Riget og Slesvig fyrstedømme tilsammen som også nu Kongelig Majestæt har.

Rigsrådet lagde så megen vægt på ønsket, at rådet helt usædvanligt gik med på kongens betingelse om, at hele Fyn i så fald skulle være fadøburslen, ganske uanset at flere af disse len så skulle inddrages på trods af de løfter og vilkår, der var givet de nuværende lensmænd. Man håbede dog på, at kongen ville fare med lempe i sagen: „Dog at de gode mænd som har deres pant der i landsdelen må få deres penge igen eller anden erstatning, som Hans Nåde nu selv siger at ville gøre til denne først kommende Herredag“, altså i 1526 (se *Konge af Luthers Nåde*, s. 209-218).

I MFJ's omtale gøres der en pointe ud af, at rigsrådet foreslår Nyborg eller „noget andetsteds i riget“, som kongen hellere ville end Nyborg, men det er jo en ren høflighedsfrase, for naturligvis kunne rigsrådet ikke selv give kongen husarrest nogetsteds. Det måtte blive forslag eller rettere et (sikkert allerede fremsat) forslag, der nu skulle forhandles på plads. MFJ kritiserer, at „det fremstår som om, rigsrådet kun peger på Nyborg som opholdssted“, men det er jo netop tilfældet, for der peges ikke på andre konkrete lokaliteter i forhandlingerne.

¹ „Forhandlingerne paa Herredagene og i Rigens Raad, 1525“, *Nye Danske Magazin*, V (1827), s. 30-51.

Det er hævet over diskussion, at Nyborg i 1525 af konge og rigsråd i fællesskab blev udpeget som primær residensstad, selv om MFJ øjensynlig finder det urimeligt: „Vupti, så er Nyborg blevet Danmarks hovedstad“. Derimod kan det jo sagtens diskuteres, hvilke konsekvenser denne udpegning fik, og specielt om det lykkedes at få Frederik 1. til som lovet at tage mere ophold i Nyborg. Som samtidig iagttagere var Povl Helgesen nådesløs i sin kritik af den svigagtige, kirkerøverske Frederik 1., og kongens løfte om at tage sit kongesæde i „in meditullio regni“, altså rigets midtpunkt, havde han ifølge Helgesen også svigtet.² Men det er mere kompliceret end som så, for faktisk opretholdt Frederik 1. beslutningen om at gøre Nyborg til primær residensstad, om end det helt tydeligt var planen at skynde sig langsomt. I *Konge af Luthers Nåde* har jeg fremført:

- At kongen ifølge aftalen omdisponerede fynske len i 1526, herunder at kongens magtfulde tyske kansler Wolfgang von Utenhof fik udlagt Hindsgavl len.
- At et gennemgribende ombygnings- og moderniseringsarbejde på Nyborg Slot var i gang i 1527.
- At der herefter blev holdt herredag i Nyborg i 1528.
- At Gottorp alligevel forblev den faste vinterbase for kongen, og opholdene i Nyborg var i 1528 og 1529 kun af 1-2 måneders varighed.
- At kongen i 1531-32 iværksatte store befæstningsarbejder ved Nyborg.
- At der såvel i 1531 som i 1533 var planlagt herredage i Nyborg.

Det afgørende var dog at knytte tronfølgen til Nyborg Slot. Som Frederik i sin tid var blevet sendt på „opdragelseslejr“ i hertugdømmerne, medens den ældre bror skulle overtage kongeriget, så var rollefordelingen nu byttet om. Frederik 1.s ældste søn, hertug Christian, skulle overtage hertugdømmerne (også som værge for sine mindre brødres andele), medens den yngre bror Hans blev sendt til Nyborg for at blive opdraget under det danske rigsråds opsyn. Det skete i 1528, hvor Hans var 7 år gammel.

Der var derimod aldrig tale om, at den ældste søn, hertug Christian, skulle være kandidat til den danske trone, og forholdet mellem ham og det danske rigsråd forblev af samme grund mildest talt anspændt.³ Kronologien ser ud som følger:

² Povl Helgesen: *Historiske Optegnelsesbog „Skibykrøniken“*, på dansk ved A. Heise, Kbh. 1890-91, s. 147, 157.

³ C.F. Allen: *De tre nordiske Rigers Historie*, V, Kbh. 1872, s. 255 og 262ff.

I 1528/29 bliver prins Hans som udpeget tronfølger indlogeret på Nyborg Slot og får den katolsk sindede Oluf Rosenkrantz til hofmester (søn af rigshofmester Niels Eriksen Rosenkrantz). I Christian 2.s ek-silregering i Flandern noteres det samtidig, at danskerne nu har kåret den 7-årige Hans, søn af hertugen af Holsten, til konge. Christian 2. var selv 6 år gammel, da han i 1487 blev hyldet som tronfølger i Danmark. I årene 1529-34 opholder prins Hans sig på Nyborg Slot. Hofmesteren er nok katolsk, men der udpeges lærde tugtemestre af Wittenberg-Luthersk tilsnit, først Hermann Bonnus og siden Peter Svave.

Ved Frederik 1.s død i påsken 1533 var rigsrådet derfor ikke i tvivl om tronfølgen, og helt usædvanligt meddelte man hertug Christian, at hans deltagelse i herredagen var uønsket. Faktisk ønskede man ikke at påtage sig noget ansvar for den afdøde konges børn, bortset altså fra Hans. Formelt udsattes det endelige valg til næste års herredag, hvortil det norske rigsråd også skulle indkaldes, men reelt var valget af Hans bekræftet, hvad ikke mindst dokumenteres af herredagens nyforde-ling af len, hvorved Hans ud over residenslottet Nyborg og Nyborg len yderligere fik udlagt Næsbyhoved og Eskebjerg len på Fyn. På Sjæl-land var det København, Kalundborg og Vordingborg len og i Jylland Koldinghus, Kalø og Ålborg len.

Kejseren støttede officielt fortsat den fængslede Christian 2.s sag. Alligevel har det i 1534 været en overvejelse værd, om man skulle op-give kampen, og i 1534 foreslog kejserens søster, Maria af Ungarn, at man også fra kejserrigets side skulle acceptere Hans som konge af Danmark (*Konge af Luthers Nåde*, s. 112).

Danmark havde fået en 12-årig barnekonge, og Poul Helgesen valg-te i 1534 at udsende sit fyrstespejl *En Kristen Fyrstes Undervisning og Lære* som en bearbejdet version og oversættelse af Erasmus af Rotter-dams tilsvarende værk. Afslutningen er tydeligvis skrevet til barnekon-gen, som beskrives som undervist af gode og retsindige mænd, og slut-telig ønsker Helgesen, „at Christus Jesus størst og allerbedst vil give din fromme vilje og agt god lykke og fremgang. Og ligesom han har givet dig riget uden blodsudgydelse, så bevare dig det også ublodigt“.⁴

Blandt de samtidige velorienterede iagttagere må vi også regne de oprørske Malmø-borgere, der i juli 1535 mindede hertug Christian om, at „hertugen selv foretog jo intet for at sætte kronen på sit hoved, men lod sig nøje med, at de ville have hans broder Hans, af hvilken barnekonge borgerne kunne have ringe gavn i mange år“.⁵

Der kan således ikke herske tvivl om, at rigsrådet i årevis havde sat-set på prins Hans som tronfølger og bekræftede dette ved herredagen

⁴ *Skrifter af Paulus Helie*, V, Kbh. 1935, s. 256.

⁵ C. Paludan-Müller: *Grevens Feide*, I-II, Kbh. 1853-54, I, s. 163.

i 1533, skønt Frederik 1. ved sin tidlige død havde efterladt en tronfølger på blot 12 år. Tilbage er blot, om rækken af formaliteter var tilstrækkelig opfyldte, og dermed om Danmark i årene 1533-34 var med eller uden konge. At der under alle omstændigheder var tale om, at en broder skubbede en broder fra tronen, er jo indlysende, og rystelsen i kongefamilien er ikke til at overse, når Christian 3. selv efter magtovertagelsen i 1536 frygter for de mange utro mænd i riget, som havde svoret og forpligtet sig lige så stærkt over for prins Hans som nu over for ham selv (*Konge af Luthers Nåde*, s. 154).

Beskyldningerne om broder-tronran fortsatte, og i 1538 udsendte Christian 3. endog et forsvarsskrift, hvori han hævdede „das sein Bruder Johann niemals wirklich erwählt, folglich auch von ihm nicht verdrängt worden sey“. ⁶ „Wirklich erwählt“ er altså kodeordet i striden, og her kunne tidens reelle og rent formelle valghandlinger nok give anledning til disput. Kongevalgene i Danmark foregik oprindeligt på landstingene, hvor Viborg landsting havde en særlig status til at udgøre det første og vigtigste valgsted. Fra kirkefesten i Ringsted 1170 blev kroningen en del af kongevalgsritualet som kirkens indvielse til den kommende kongegerning. I 1400-1500-tallet var det imidlertid rigsrådet, der forvaltede rigets integritet og afgjorde kongevalget, ofte ledsaget af udformningen af en egentlig herskerkontrakt, en håndfæstning. Landstingenes valg var da reduceret til en tom hyldningspligt, og kroningshøjtideligheden var blot den endelige manifestation af pomp og pragt ved den nye konges tiltrædelse. Det var helt normalt, at rigsrådet bandt sig til udpegning af en søn (som regel jo den ældste) af en regerende konge, uanset om sønnen endnu blot var få år gammel – naturligvis for at sikre tronfølgen og undgå strid og borgerkrig ved kongens død.

Forholdene kompliceredes i Kalmarunionens tid. Det var rigsrådet, der i juni 1439 opsagde Erik af Pommern troskab og i stedet indkaldte søstersønnen Christoffer af Bayern, som rådet så lod hylde på Viborg landsting i april 1440. Det følgende år blev Christoffer hyldet og kronet i Sverige og i 1442 i Norge for endelig i januar 1443 i Ribe at blive kronet til konge af Danmark. Valgproceduren kom således i dette tilfælde til at løbe over 3½ år. Da kong Christoffer døde barnløs i 1448, indkaldte rigsrådet en mildest talt fjern slægtning, grev Christian af Oldenburg, som ny konge. Kong Christian 1. fik som bekendt flere børn, hvoraf den ældste søn, Hans, allerede som barn blev udpeget som tronfølger til Danmark, Norge og Sverige. Da kong Christian dør i maj 1481, er tronfølgeren 26 år gammel, men rigsrådet beslutter al-

⁶ Wilhelm Ernst Christiani: *Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Hollstein*, II, Kiel 1784, s. 57.

ligevel at udsætte den formelle kongehyldning, da man ønsker at foretage et fælles unionsvalg. På et møde i Halmstad i februar 1483 underskrives så en fælles håndfæstning for Danmark, Norge og Sverige (selv om Sten Sture hindrede de svenske gesandters deltagelse). Hans kunne derefter i maj krones til Danmarks konge og i juli 1483 til konge af Norge. I dette tilfælde tog „valghandlingen“ således 27 måneder, vel at mærke foreløbigt uden Sverige!

Forløbene illustrerer tydeligt kontrasten mellem det reelle valg, foretaget af rigsrådet, og den langvarige proces, der kunne følge, når alle ceremonier skulle iagttages; men hermed også at overvejselsen om det norske rigsråds formelle deltagelse i valghandlingen 1533/34 var forståelig, særligt da Christian 2. faktisk havde opnået hyldning i Norge i november 1531! Ikke desto mindre er der i dansk historieskrivning en klar tradition for at angive kongegerningens begyndelse ud fra rigsrådets valg. Derfor begynder Christoffer af Bayerns regeringstid i 1440 (ikke i 1443) og kong Hans' i 1481 (ikke 1483). Denne tradition er da også klart hjemlet i de faktiske magtrelationer i samtiden, som ikke mindst fremgår af Christian 3.s egne regeringsforhandlinger i 1536, hvor kongen for at forhindre gentagelse af den ulykkelige borgerkrig krævede, at rigsrådet altid skulle udpege og kåre en tronfølger, som straks skulle tiltræde som konge ved forgængerens død (*Konge af Luthers Nåde*, s. 154). Så meget eller rettere lidt for den tomme landstingshyldning og efterfølgende kroningspragt. Ud fra denne logik skulle den 12-årige prins Hans således uden indvendinger være tiltrådt og anset som konge i 1533, om end under rigsrådets formynderregering i de første år. Netop en sådan problematik imødeser Christian 3. da også i 1536, hvor han får prins Frederik (2.) udpeget som tronfølger af rigsrådet. Prinsen var da blot 2 år gammel!

På trods af ovenstående finder MFJ i sin omtale af *Konge af Luthers Nåde* ingen samtidig dokumentation for barnekongen Hans, men anfører, „at Porsmose baserer sin tolkning på en læsning af Arild Huitfeldt, som i sin historie om Frederik 1. (1597) skrev, at Hans var kongsemne, men at han netop *ikke* blev valgt. Det vender Porsmose på hovedet ved at erklære, at det nok bare er en konspiratorisk løgn, iscenesat af Christian 3.“

At Christian 3. (død 1559) skulle have iscenesat Huitfeldts udlægning, taler jo for sig selv. Huitfeldt skrev imidlertid i en periode, hvor barnekongen Christian 4., der blot var 11 år ved tronbestigelsen i 1588, fungerede under rigsrådets formynderregering frem til 1596 (men kongen huskes jo af hvert barn i Danmark som regerende fra 1588-1648). Der må for Huitfeldt have været klare lighedspunkter mellem rigsrådets autoritet og muligheder i forbindelse med udpegnin-gen af de to barnekonger, i henholdsvis 1533 og 1588. Da Huitfeldt

udgav *Christian 3.s Historie* i 1595, afviste han ganske rigtigt valget af Hans: „Og endog mange har været udi den Mening og det endda på Tryk udgået er hos andre Skribenter, at fornævnte Hertug Hans skulle være kejst til Konge af Rigens Råd, så var der dog aldeles intet derom“. Altså intet virkeligt kongevalg af rigsrådet her. For rigskansler og rigsråd Arild Huitfeldt var der således ingen tvivl om, at valgretten reelt alene lå hos rigsrådet.

To år efter udgav den energiske historiker *Frederik 1.s Historie* (1597), og her er Huitfeldt tydeligt mere afdæmpet og vedgår, at rigsrådet faktisk valgte Hans. Nu er problemet snarere den videre proces. Det noteres, at rigsrådet og kong Frederik i 1529 besluttede, at hertug Hans skulle indskikkes i Riget til Nyborg og der opfødtes: „hvilken de agtede at lade optugte udi den Papistiske Lærdom, og ham udi fremtiden udi så måde fordre til Kongedømmet“. Huitfeldt er derfor nu også parat til at medgive, at „Hertug Hans udvælges til Konge“, men med den tilføjelse, at det ikke skete „almindeligvis“, da den formelle hyldest fra rigets stænder manglede.⁷

Ydermere bekræftedes dette valg i 1533. Huitfeldt beretter om, at bisperne og flertallet af rigsrådet ville have Hans til konge. Rigsrådet talte på denne tid hen ved 50 medlemmer, og Huitfeldt kan kun nævne to, Mogens Gøye og Erik Banner, der talte imod og støttede valget af Christian 3. (i øvrigt de samme to, der nævnes i klageskriftet fra 1536, hvor begivenheden var i frisk erindring). Der var med andre ord et massivt flertal for at bekræfte valget af Hans, og da de to opponenter forlod herredagen, blev rigsrådet ifølge Huitfeldt enigt om at vælge hertug Hans til ny konge, idet man dog udsatte det endelige valg til sankthans 1534, hvor også det norske rigsråd kunne deltage. Storebror, hertug Christian, affandt sig ifølge Huitfeldt roligt med det skete: „Hertug Christian blev også meget sølsom derover, at hans Broder som var yngre skulle ham foredrages, men han lod sig dog intet mærke, fordi det var hans Broder, og kunne gerne lide al hans Lykke og Velfærd“ (jf. E. Porsmose: *Kongen Kommer*, Kerteminde 2015, s. 181-83). Hvordan MFJ i sin læsning af Huitfeldt når frem til, at Hans netop *ikke* blev valgt, står mig uklart.

Det reelle stridspunkt står mellem „bekræftet valgt af det danske rigsråd“ i 1533 og udskudt, men planlagt endeligt valg i 1534 ved et fælles dansk-norsk rigsrådsmøde. Hertil kom så, at den formelle antagelse af kongenavnet som regel fordrede en hyldningsceremoni. I samtiden benævnes Hans som kåret af rigsrådet, som kongsemnet og som barnekonge, men jo af gode grunde ikke som hyldet konge. Afhængig af støtten til den ene eller den anden kandidat kunne valgjuraen nok

⁷ A. Huitfeldt: *Frederik 1.s Historie*, Kbh. 1597, s. 187.

tvistes til „virkeligt valg eller ej“. Det er imidlertid ikke det væsentlige. Da det norske rigsråd som planlagt indfandt sig i Danmark i juni 1534, sejlede de lige i armene på grev Christoffers invasionshær, og juraen var fra da af afløst af militær magt. To landsknægtearmeer finansieret af henholdsvis Lübeck og det slesvig-holstenske ridderskab kæmpede om kongeriget, og ingen af dem havde barnekongen som tronkandidat og dermed heller ingen brug for hans tilstedeværelse i riget! Personlig er jeg ikke i tvivl om, at Hans i Danmarkshistorien ville have figureret som Hans 2., dersom invasionshærene ikke var kommet i vejen, og at hans regeringstid i så fald ville være regnet fra 1533 for nu at følge traditionen. Men kontrafaktisk historieskrivning har jo sine begrænsninger.

I 1533 var der hele tre kongsemner i Danmark. Året forinden var Christian 2. smidt i fængsel på Sønderborg Slot efter et mildest talt uskønt militært og politisk forløb. Hertug Christian var som ældste (og voksne!) søn af Frederik 1. et naturligt valg; men han var erklæret lutheraner og uspiselig for det katolsk sindede danske rigsråd, der i stedet satsede på hans 12-årige lillebror Hans. Der var gode muligheder for at fiske i rørt vande, og Lübeck udrustede en lejehær under ledelse af grev Christoffer af Oldenburg med det officielle formål at befri og genindsætte Christian 2. I juni 1534 gik greven i land på Sjælland og mødte først for alvor modstand, da hertug Christian som et modtræk i juli 1534 blev hyldet af den jyske adel og kunne sætte sin lejehær ind under Johan Rantzaus ledelse. Under disse omstændigheder var prins Hans prisgivet, for det stod klart, at hertug Christian ikke havde tænkt sig en kostbar militærindsats til støtte for sin lillebror og kongeriget – han ville erobre riget selv.

Dette er de hårde kendsgerninger, der gør det nødvendigt for barnekongen at flygte fra Nyborg Slot. Allerede 1. juni kunne hofmester Oluf Nielsen Rosenkrantz meddele, at han fra Nyborg havde sendt 50 landsknægte til Sønderborg Slot for at forstærke bevogtningen af Christian 2. Nu lod hofmesteren barnekongen og alle tjenerne forklæde i bondeklæder og førte dem i sikkerhed hos styrkerne på Sønderborg Slot. Her efterlod Rosenkrantz ud over Hans tugtemesteren Peter Svave og de adelige hoffolk, medens han selv drog tilbage til Nyborg Slot for at forsvare det (*Konge af Luthers Nåde*, s. 140f.).

Den 16. august 1534 er spillet endelig tabt. Hofmester Oluf Rosenkrantz meddeler sin herre, at han er tvunget til at opsige ham huldskab og troskab, da grev Christoffer nu har indtaget både Skåne, Sjælland, Fyn og Smålandene, hvorfor Hr. Oluf nu må „opsige ethers førstelige nade mynn throe tieniste, bedendes ethers førstelige nadhe wdmygeligenn och gierne, at ethers førstelige nade will ther fore giffue meg mynn handt igienn“. Om hofmestertjenesten beretter hr. Oluf:

„huorledes at noger aar sidenn for gangenn hogborne første och stormectige herre, her Frederick, met guds nade Danmarckes, Wendes och Gottes koning etc., ethers nades herre fadher, hues siell gudt hafue ewinndeligen, offuerwærendes Danmarckes riges raadt, antworde meg ethers nadhe“. At Oluf Rosenkrantz (til Vallø) var trængt, fremgår af, at grev Christoffer netop samme dag tillader hr. Oluf at afhente sin hustru, børnene, jomfruer, piger mv. fra Nyborg Slot, der nu var indtaget af grevens tropper.⁸

Barnekongen måtte flygte ud af riget og søgte nu tilflugt hos sin søster og svoger, hertuginde Dorothea og hertug Albert, ved hoffet i Königsberg. Stemningen var da så anspændt i kongefamilien, at Christian 3. i juni 1537 selvfølgelig inviterede sin søster og svoger til kroningen i København, men i første omgang ikke sin broder „hertug Hans“. Kongen bad imidlertid hertugparret selv overveje, om de ville tage hertug Hans med til kroningen eller ej, og modtog det sigende svar fra hertug Albrecht, at han „ikke kunne indse, hvorfor de skulle lade ham blive tilbage i Königsberg; det kunne blot indgive den unge mand al-lehånde farlige tanker om, hvorfor broderen ikke ønskede at se ham, der engang havde været kongsemnet i Danmark, ved sin kroning. Derfor agtede hertugparret at tage ham med“.⁹

Der foreligger tilsyneladende ingen undersøgelser af prinsens unge år i Preussen, men endnu i 1540 var han i Königsberg. Da klagede svenskerne over, at han her blev tituleret den unge konge af Sverige! (*Konge af Luthers Nåde*, s. 180). Formentlig er han først vendt tilbage som 23-årig i 1544 i forbindelse med delingen af hertugdømmerne mellem Christian 3. og hans brødre Hans og Adolf. Herfra kender vi hertug Hans' energiske virke som sønderjysk hertug under navnet (ironisk nok) „Hans den Ældre“.

MFJ undrer sig over, „hvorfor Porsmose pinedød vil opgradere Hans til konge, men mon ikke svaret hedder Nyborg“. Historien om den udvalgte katolske tronfølger på Nyborg Slot, reformationen, Grevefejde og flugt i forklædning er da også fængslende, men det gælder uanset, om Hans blev „virkelig valgt“ for nu at citere hans storebror – for valgt blev han da, og atmosfæren imellem brødrene og deres respektive tilhængere blev forgiftet i årevis. Der var nemlig ingen tvivl om, hvem tronen var tiltænkt, og hvem der ved erobrerens magt tilegnede sig den alligevel. Dramatisk set bliver historien hverken værre el-

⁸ A. Heise: *Familien Rosenkrantz's Historie i det 16de Aarhundrede. Første Halvbind. Hovedlinierne til c. 1550. Med Diplomatarium 1500-1572 (=Familien Rosenkrantz's Historie II. Erik Ottesen Rosenkrantz's Efterkommere c. 1500-1550)*, Kbh. 1882, diplomatariet (kildetillægget), s. 151f.

⁹ Arthur G. Hassø: „Kong Kristian III's og Dronning Dorotheas Kroning d. 12. august 1537“, *Kirkehistoriske Samlinger*, 1936-38, s. 287-377, her s. 309.

ler bedre af, om barnekongen allerede var over eller netop på tærsklen til den endelige kongeværdighed.

For mig har det måske mest fascinerende i denne historie været Christian 3.s (dygtige og vellykkede) kamp for at opnå legitimitet til den dansk-norske trone, skønt han var søn af en tronraner og altså selv kom til magten ved at skubbe sin broder til side. Og ikke mindst hvilken afgørende legitimerende rolle reformationen og Luther kom til at spille i dette forløb.

I en lille ekskurs om reformationssognet Drejø (det usædvanlige ø-sogn i Det Sydfynske Øhav) noterer MFJ, at Christians 3.s ankomst til „vort slot Nyborg“, blot er en frase ligesom „vort slot“ Haderslev eller Kolding. Det er svært at være uenig, men MFJ har misforstået pointen, nemlig at Christian 3. allerede som udvalgt konge under et ophold på „vort slot Nyborg“ i juli 1535 tiltog sig retten til uden om det gejstlige hierarki at gribe ind i den kirkelige organisation og oprette et helt nyt sogn med egen kirke og præst. Et sogn, der selvfølgelig skulle fungere på den nye evangeliske tros præmisser. MFJ indvender herimod, at der allerede eksisterede „veletablerede evangeliske eller lutherske menigheder og sogne i Viborg, Malmø og mange andre steder i riget“. Det er jeg da helt enig i. Det er bare ikke pointen i kongens nye rolle i forhold til den kirkelige organisation, statskirken! Indtil videre vil jeg derfor fastholde, at Drejø Sogn og Kirke virkelig er det første eksempel på en kirke i Danmark, ja måske i verden, der blev anlagt under og i kraft af en ny luthersk-evangelisk statskirke under kongens ledelse. Men jeg lader mig naturligvis gerne belære om andet – ligesom jeg igen skal understrege, at jeg håber, at ovenstående debat kunne foranledige andre til at gå dybere i kildematerialet.

MFJ konkluderer: „Der er masser af relevant og vedkommende danmarkshistorisk drama forbundet med Nyborg på reformationstiden. Det burde være overflødigt med systematisk overdrivelse i bogen“. Der er nu heller ingen grund til at tale den historie ned eller forbigå den intense dynastiske kamp i perioden, selv om noget af stoffet øjensynlig udfordrer de vante historiske synsvinkler. Selv afslutter jeg *Konge af Luthers Nåde* med følgende linjer:

Siden da er reformationens historie i udpræget grad blevet skrevet med udgangspunkt i København. – Måtte nærværende værk give et bud på, hvordan den samme historie kan skildres med udgangspunkt i reformationstidens hovedstad Nyborg.